

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΖ'

Σάββατο Ἀθήνα, 15 Φεβρουαρίου 1920

ΑΡΙΘ. 671

ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ

(ΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΙΛΗΝΤΑ)

SÉNAT Τετάρτη, έντεκα τοῦ Φλεβάρη 1920.

Αγαπητέ μου,

Λουζαύμ μονάχο ή έτιμολογία σου τοῦ ἀλίμονο στο Νουμά.

Ένας γλωσσολόγος υπάρχει στην Ἑλλάδα, ὁ Φιλήντας. Ένας δηλαδή με τὸ σκαρί, ένας με τὸ χαμόγελο. Τὸ χαμόγελο!

Ίσως καὶ σένα τὸ μάτι σου νὰ μὴν τὸ πήρε ἀκόμη, τί χάρισμα τοῦρανοῦ εἶναι σ' ἕναν ἀνθρώπο τὸ χαμόγελο. Τὸ χαμόγελο, Φιλήντα, σημαίνει ἀγαθὴ καρδιά, ἐφχολονόγη ἐπιστήμη, κοινωφελιστική, νοῦ ἀνώτερο, ποῦ κρίνει περισσότερο παρὰ ποῦ κατακρίνει.

Τὸ χαμόγελο δὲν εἶναι εἰρωνεία τῆς κακίας. Εἶναι μιὰ τῆς καλοσύνης εἰρωνεία. Ένα χαμόγελο νά, εἶναι ὁ Πλάτωνας ὅλος —ἐπειδὴ ἀπόμεινα καὶ ὅσο ζήσω θάπομείνω λάτρης φανατικῶς τῆς ἀμύμητης ἐκείνης, τῆς χρυσῆς, τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Θέλεις μάλιστα νὰ σοῦ ξεμυστηρεφτῶ; Τραβήχτηκα, δὲ δημοσιέβω πιά τίποτα ρωμαϊκό — ἀν καὶ τὰ σεργάνια μου κοντέβουνε νὰ σκάσουνε ἀπὸ τ'ἀνέκδοτα χειρόγραφα μου — παραιτήθηκα γιατί ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους εἶναι ποῦ ἀπὸ τὴ σημερινή τὴν Ἑλλάδα χάθηκε τὸ χαμόγελο καὶ πάει.

Καὶ στὸν παλιό μας τὸ Νουμά καὶ στὰ παινεμένα μας τὰ Γράμματα τῆς Ἀλεξανδρείας, κάνεις λόγο γιὰ τὸ Χατζηδάκη. Τὰ ιστορικά του ἔχουνε κάποια νοστιμάδα. Θάξιζε, θὰ εἶτανε ἀστείο νὰ τοῦ τὰ θυμίζες κάποιον κάποιον, ἐπὶ ποῦ σ' ἀφτὰ καταγίνεσαι — νὰ τὰ θυμίζες καὶ σὲ μερικoὺς μας φίλους, ποῦ σὰ νὰ τὰ ξεχνοῦνε.

Ὁ Χατζηδάκης μιὰ φορὰ βοήκε σὲ κείμενο Βυζαντινὸ παρακατιανῆς ἐποχῆς, μιὰ γενικὴ τοῦ Μάρι, καὶ κάπως ἀχρονολόγητε (ὅπως τὸ σινηθίζεις), θάρρεψε ἀμέσως πὸς εἶτανε γενικὴ τοῦ περιόφημου Λατινικοῦ Marius — ἔτσι τὸ διερμήνεψε κίολας σ' ἕνα γερμανικὸ περιοδικό, ἀνάμεσα σὲ κάμποσες βρισιές ἐναντίο μου — μόνο ποῦ γάϊδαρό δὲ με λέει —, ὅταν ἦρθα καὶ τοῦ

ἀπόδειξα πὸς ὁ Μάρις ἀφτὸς ὁ Βυζαντινὸς καὶ ὄχι Λατινικὸς, εἶτανε ὄνομα Συριακό! Ἐλχε καὶ νόημα γνωστό.

«Έν κύκλῳ πλήθους, σοῦ λέει ὁ Φιλωνας, ἐξήχει βοήτις ἄτοπος Μάρων ἀποκαλούντων οὔτως δέφασιν τὸν κύριον ὀνομάζεσθαι παρὰ Σύροις»....

Μπορεῖς γιὰ τὰ καθέκαστα νὰ βεβαιωθείς σ' ἕνα μου βιβλίο, σὺς Etudes de philologie néo-grecque. Recherche sur le développement historique du grec. p. 527, 1892.

Ποῖν ἀπ' τὰ 1892, στὰ 1886 στὸ πρῶτο μου μεγάλο βιβλίο: — Essais de grammaire historique néo-grecque, 1,219 — ἔτυχε νάποδεῖξω καὶ κάτι ἄλλο, δηλαδή πὸς κάποιο δημοτικὸ τραγοῦδι, Ὁ γιὸς τοῦ Ἀντρονίκου, θὰ εἶναι τὸ πολὺ πολὺ τοῦ δέκατου ἑβδομου, δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα, ἐνῶ τὸ περνοῦσε ὁ Χατζηδάκης μας — ἐννοεῖται καὶ τοῦτο σ' ἕνα νέμτσικο γλωσσικὸ περιοδικό — γιὰ κάποιο σεβάσιμο κεφιῆλιο τοῦ δέκατου τέταρτου, ποῖος ξέρει; μπορεῖ καὶ τοῦ δέκατου αἰῶνα (τοῦ Χριστοῦ), ἀφού δήλωσε μάλιστα — καὶ πάλι σὲ περιοδικὸ νέμτσικο — πὸς ἐδὼ καὶ χίλια χρόνια δὲν ἄλλαξε ἡ δημοτικὴ, ἄρα πὸς στὰ ἐννιακόσια, ὑποθέτω, μιλούσανε ἀκόμη τὴ γλώσσα ποῦ διαβάζεται στὸ λεγόμενο τῶγύγιο τὸ τραγοῦδι.

Θὰ μῆτρες τώρα στὸ νόημα.

Βέβαια εἶναι σπουδαῖο πρᾶμα, εἶναι λιπητερό γιὰ ἕνα ἔθνος, σὰ βλέπει κανεὶς ἕναν καθηγητὴ ἐπίσημο, ἕναν καθηγητὴ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστήμιου νὰ βορίζη, νὰ συκοφαντῇ, νὰ κατατέβη τὰ ἐπιστημονικά καὶ τὰ προσωπικά ζητήματα, νὰ σὲ βγάξη κλέφτη, νὰ ψευτολογᾷ μετὸν ἄτιμο ἰὸν τρόπο, ποῦ εἶναι ὁ τρόπος τοῦ Χατζηδάκη.

Ὡστόσο δὲν εἶνε ἀφτὸ ποῦ με ἀπέλπισε. Με ἀπέλπισε ποῦ τὸ ἔθνος δὲ χαμογέλασε.

Νά σου ἕνας ἄνθρωπος, ποῦ τώρα χρόνια καὶ χρόνια φωνάζει πὸς τὰ βιβλία μου δὲν ἀξίζουν τίποτα καὶ ποῦ ὅλη του ἡ ζωὴ στάθηκε πόλεμος ἐναντίο μου.

Δὲ χαμογέλασε ὅμως κανέννας.

Νά σου ἄθροπος πού σου κάνει κάμποσα χοντρούτσικα λαθάκια —λαθάκια σημαντικά, ἐπειδὴ δὲν εἶναι λάθια τῆς ἀπροσεξιάς, εἶναι ἀντιμεθοδικὰ λάθια— καὶ πού ὅλα νὰ σοῦ τὰ ξεσηκώσω; Ἐακολουθῶ ὥστόσο νὰ κραδαίνω καὶ νὰ βρίζω. Ἐακολουθοῦνε, φίλε μου, κοί ἄλλοι νὰ τὸν προκηρύχουνε μεγάλο γλωσσολόγο καὶ καθηγητὴ σεβαστό.

Χεῖλι δὲ βλέπω πού νὰ χαμογελά.

Θὰ μοῦ ἀντιτάξῃς πὼς τί σημασία ἔχει ἓνας Χατζηδάκης; Φοβερή, ἀφοῦ κατώρθωσε, στὴν Ἑλλάδα, νὰ βλάψῃ τόσο καὶ τόσο. Μὰ σοῦ τὸ παραχωρῶ πὼς ὑπάρχοντε καὶ σημαντικότερα. Τὸ σημαντικώτερο εἶναι πού τώρα τελεφταῖα κατάντησα πρόσωπο ἱστορικό. Λοξάστηκα μὲ τὸν τίτλο ἀπὸ τοὺς ἐταίρους τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὁμιλοῦ, γιατί μοῦ φαίνονται καὶ δάφτοι σὰν καινούργοι ἐταῖροι ἐνὸς καινούργιου Σύλλογου πρὸς διάδοσιν κανενὸς καινούργιου Βικέλα.

Ἱστορικὸ πρόσωπο θὰ πῇ πρόσωπο πού ἀνῆκει στὸ παρελθόν, πού ἡ δράση του δὲν εἶναι δράση ὅπως τὴ θέλουνε τὰ σημερινά μας τὰ περιστατικά.

Ὡστε τὸ γράμμα μου ἀφτό, μὴν πὰς ἄξαινα καὶ φανταστῆς πὼς γράφετα τὴν ὥρα πού τὸ γράφω, τετάρτη ἔντεκα τοῦ Φλεβάρη 1920. Τίποτα. Εἶνα γράμμα ἱστορικό, πού θὰ γράφηκε στὸ μεσαιῶνα.

Τί νὰ σοῦ κάμω, πού νομίζω —μ' ὅλο τὸ σέβας— πὼς ἱστορικά πρόσωπα εἶναι πολὺ περισσότερο οἱ ἐταῖροι μας. Ὁ Δ. Πετροκόκκιнос, ὁ Δελμούζος κι' ὁ Τριανταφυλλίδης.

Ὁ Τριανταφυλλίδης ἔχει σπάνια ἐπιστημονικὴ φινέτσα. Ὁ Δελμούζος εἶναι ἥρωας. Ὁ ἄριστος Δ. Πετροκόκκιнос ἔβγαλε μιὰ δισέλιδη φυλλαδωάλα, μιὰ φορὰ —δὲ θυμοῦμαι πότε— μὲ κάποια χρήσιμη Χιώτικη ἐπιγραφή.

Δὲν πιστέβω μολοντούτο νὰ πειράξῃς κανέναν ἀπὸ τοὺς τρεῖς μας φίλους, ἀν τὸς πῆς καὶ στοὺς ἰδίους πὼς κανέννας τοὺς δὲν εἶναι ποιητῆς οὔτε στὸ στίχο οὔτε στὸ πεζό.

Γεννήματα θρέμματα τοῦ Παρνασσοῦ εἶναι ὁ Παλαμάς, ὁ Ταγκόπουλος, ὁ Παρορίτης, ὁ Ποριώτης, ὁ Γκόλφης, ὁ Ἑρμονας, ὁ Ξενόπουλος, Ἐσὺ πού γιὰ τὸ καμάρι τῆς Ρωμιούνης γεννήθηκες συνάμα καὶ γλωσσολόγος καὶ ποιητής.

Κί' ἀφτό ἔχει νὰ κάμῃ, ἐπειδὴ ἐσὺς ἔχετε τὸ

δικαίωμα νὰ μιλάτε, νάχετε καὶ μιὰ γνώμη. Ποιὸς ἄλλος μπορεῖ νὰ κανονίσῃ τὴ γλώσσα τῇ φιλολογικῇ, ὅξω ἀπὸ τοὺς φιλόλογους;

Τὰ ἔργα τῆς φαντασίας, ποιὸς ἔχει τὸ θάρρος νὰ προσδιορίσῃ τὴ γραμματικὴ τους, νὰ τὴ θεμελιώσῃ, νὰ τὴν καθιερώσῃ, ὅξω ἀπὸ κείνους πού ἔχοντε τὴ φαντασία, πού βγάλανε καὶ τὰ ἔργα;

Στὴν Ἑλλάδα —στὴ σημερινὴ ἐννοεῖται— δὲν ἀκολουθήσανε τέτοιο σύστημα.

Τὴ γλώσσα τῇ φιλολογικῇ θυγῆκανε νὰ τὴν κανονίσουνε ἀνθρώποι παντάτασι ξένοι πρὸς τὴν φιλολογία, πρὸς τὴν ποίηση, πρὸς τὴν τέχνη, πρὸς τὴν φαντασία, ὁ Κοραῖς, ἔπειτα ὁ Κόντος, κατόπι ὁ Χατζηδάκης, σήμερα ὁ Πετροκόκκιнос, ὁ Δελμούζος κι' ὁ Τριανταφυλλίδης.

Πές μου τώρα, ποιὸς τὰ εἶδε ἀφτὰ καὶ ποιὸς χαμογέλασε;

Δὲ χαμογελάσανε οὔτε οἱ τρεῖς μας οἱ φίλοι, γιατί μήτε τοῦ λόγου τους δὲν τὸ νοιώσανε πὼς γενήκανε πρόσωπα ἱστορικά— πρόσωπα δηλαδὴ πού ἀνῆκοντε στὸ παρελθόν, καθὼς εἴπαμε, πού ἡ δράση τους δὲν εἶναι δράση ὅπως τὴ θέλουνε τὰ σημερινά, τὰ πραχτικά, τὰ ζωντανὰ τὰ περιστατικά μας, ἀφοῦ κάνουνε ἀπαράλλαχτα ὅ,τι ἔκαμε ὁ Κοραῖς, ὅ,τι ἔκαμε ὁ Κόντος, ὅ,τι ἔκαμε ὁ Χατζηδάκης.

Καὶ τὸ συμπέρασμα;

Τὸ συμπέρασμα κοντὰ στὸ νοῦ. Οἱ φιλόλογοι μὲ ῥόνομα καὶ μὲ τάπαγγέλμα, οἱ ποιητάδες, οἱ πεζογράφοι, δρᾶσανε, μὰ δρᾶσανε τοῦ κάκου.

Ὁ Ἑκπαιδευτικὸς τοὺς ἔκαμε νοῦλλα. Βλέπεις; δὲν εἶναι θυμός, εἶναι λογικὴ. Ὁ κόπος ὁ ἅγιος πῆγε τοῦ θρόντου. Σὰ νὰ μὴν εἶχανε γραφῇ τόσα ἔργα!

Ὁ Ἑκπαιδευτικὸς ξαναρχίζει, τὸ λέει ἐπίσημη, τὸ λέει πατριωτισμῶ.

Καὶ κανέννας δὲ χαμογελά.

Γιὰ λόγους ἀπειρῶν καὶ σπουδαίους, ὅπως σοῦ ἔλεγα, τραβήχτηκα. Ἐνας ἀπ' ἀφτούς ἡ ὀλότελῃ ἀφτὴ ἔλλειψη τοῦ χαμόγελου.

Φαντάσου τώρα. Φιλήντα, τὸ πὺ ἀφάνταστο.

Ἴσια ἴσια ἐπειδὴ δὲν κατάλαβε ὁ ἥρσμος τί τρέχει καὶ ποῖο εἶναι τὸ ζήτημα, ἐγὼ κατάλαβα πὼς ἄδικα τόντις καταπαίστηκα τέτοια δουλειά.

Ἴσα ἴσια ἐπειδὴ ἀγνοοῦνε τὸ χαμόγελο τοῦ νοῦ, ἐμένα μὲ πῆραν τὰ δάκρυα τῆς καρδιάς —καὶ τοὺς ἄφησα γειά.

Πάντα φίλος σου
ΨΥΧΑΡΗΣ